

Томма Роман Павлович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН УПОВНОВАЖЕНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОДЕРЖАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ
(ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)**

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України (Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) керівником органу досудового розслідування, прокурором виноситься постанова про використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів [2].

Під час документування фактів одержання (надання) неправомірної вигоди (ст. 368, 369 КК України) слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 (Огляд) КПК України проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони обов'язково помічаються спеціальними хімічними речовинами, характеристику та особливості застосування яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин – це захід, який є одним з основних елементів документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди, забезпечує доказовою базою матеріали справи кримінального провадження при розслідуванні злочину, надає можливість оперативникам та слідчим після затримання фігуранта та його огляду, процесуально закріпити факти одержання посадовцем (хабароотримувачем) матеріальних цінностей, використовуючи своє посадове становище.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців, положення норми ст. 237 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази, а також думок науковців та практиків, дає можливість сформулювати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин під час документування фактів одержання неправомірної вигоди, а саме:

1. Під час документування фактів одержання неправомірної вигоди нерідко у практичних працівників Національної поліції

України (далі – НП) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин у спеціалізованих лабораторіях, в деяких випадках цей процес затягується на декілька тижнів, а оперативно-розшукова ситуація потребує проведення невідкладних заходів щодо документування злочину.

2. Спеціальні хімічні речовини, особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях (лабораторіях) з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах НП нажаль відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативні та слідчі підрозділи вимушені замовляти ці засоби в спеціалізованих лабораторіях після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються спеціальні хімічні препарати), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин оперативними та слідчими підрозділами при помітці предмета неправомірної вигоди (інших злочинів) не передбачений конкретним нормативним актом, чи відомчою інструкцією, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші цінності, які були помічені спеціальними хімічними речовинами, вилучені при огляді у фігуранта, взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники нажаль можуть купити у приватних осіб (підприємців) ліхтарики з звичайним ультрафіолетовим освітленням та здійснювати перевірки предмета злочину, шляхом його освітлення під час вчинення злочину (одержання неправомірної вигоди), що унеможливає помітку предмета злочину саме хімічними речовинами, які при освітленні звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесцювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування даного виду злочину, може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому нести відповідальність згідно чинного законодавства.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд засобів невидимої маркіровки та пристроїв для їх ототожнення, кожен з них має свої особливості, які можуть надавати їм перевагу під час помітки предметів неправомірної вигоди та інших злочинів, наприклад:

– препарат «Промінь-1». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

- препарат «Світлячок-М». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

- препарат «Сингал». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

- люмінесцентні порошки. Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);

- люмінесцентні воскові олівці (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);

- чорнила «Резидент». Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

- люмінесцентні фломастери (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг зловмисників утворюють важкозмивану невидиму пляму, яка люмінесцює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесцюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітленні пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

- ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;

- кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтарики). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як видимим, так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В (4).

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

- порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами НП України спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів неправомірної

вигоди та інших тяжких злочинів, повинен бути чітко прописаний у відомчих нормативних актах МВС України.

Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України спеціальних хімічних речовин під час документування злочинів», яка буде складатися з наступних положень: Розділ 1. «Загальні положення». Розділ 2. «Загальні засади використання спеціальних хімічних речовин, умови їх виготовлення, сертифікації та замовлення». Розділ 3. «Уповноважені підрозділи НП України (замовники), які мають право застосовувати спеціальні хімічні речовини». Розділ 4. «Уповноважені підрозділи НП України (виконавці), які мають право виготовляти під замовлення спеціальні хімічні речовини». Розділ 5. «Порядок проведення помітки предметів злочинів уповноваженими підрозділами». Розділ 6. «Умови виготовлення, використання та зберігання спеціальних хімічних речовин», тощо;

- з метою недопущення використання зловмисниками особистих пристроїв для освітлення предметів злочину, спеціальні хімічні речовини, які використовуються уповноваженими підрозділами НП України, повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (які є в наявності в практичних підрозділах НП України) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами, які є у вільному продажу;

- з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупції та проведення ефективного документування злочину за допомогою ліцензійних, якісних спеціальних хімічних речовин, керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організовувати чітку процедуру їх офіційного замовлення, з зазначенням пристроїв з лампами для їх ототожнення, а також обов'язково передбачити місце зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

- усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які будуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших злочинів), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України;

- під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим лабораторіям (виконавцям), необхідно враховувати при розгляді замовлень, побажання уповноважених підрозділів НП України (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин), що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду злочину.

Список використаних джерел

1. Бортун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064.

4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: <http://cobra.net.ua/about.html>.

Фролов Роман Анатолійович,

співробітник Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ ОКРЕМИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ПРИХОВУВАННЯ ФАКТІВ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особи, які вчинили кримінальне правопорушення або мають намір його скоїти, усвідомлюють, що правоохоронні органи постійно вживають заходи, спрямовані на виявлення фактів протиправної діяльності та ідентифікацію її учасників. Тому вони намагаються вжити заходи, спрямовані на приховування власних комунікацій як на етапі планування злочину, так і під час та після його вчинення.

Для цього злочинцю потрібно зберігати в таємниці як зміст бесід з іншими учасниками злочину (посібниками, членами організованого злочинного угруповання, посередниками), так і час здійснення такої комунікації, зміст переданих інформаційних повідомлень, дані місця знаходження, конфіденційно здійснювати покупки (реалізацію) певних об'єктів (знарядь, предметів злочину) тощо.

Факторами, які сприяють злочинцям у реалізації заходів, спрямованих на приховування протиправних (злочинних) дій та намірів є: стрімкий розвиток сучасних технологій, насамперед, пов'язаних з використанням GSM та Інтернет-мережі;

необмеженість у фінансових ресурсах (можливість використання консультантів у сфері безпеки та інформаційних технологій);

наявність інструкцій та рекомендацій з анонімізації особистості / розмови / контакту тощо, які знаходяться у відкритому доступі;

можливість придбання окремих засобів для приховування комунікаційних каналів, у тому числі неофіційним шляхом;